

THEMA 13^E EDITIE
EO WIJERS PRIJSVRAAG
2025-2026

40 jaar
Eo Wijers

Verkwikkende Vergezichten

Regionaal ontwerpen aan
gezondheid en geluk

Eo Wijers

EO WIJERS
STICHTING

Gezondheid heeft vele aspecten. Naast erfelijke factoren draagt het samenspel van sociaaleconomische omstandigheden en persoonlijke leefstijl bij aan een gezond leven. Omgevingsfactoren zijn minstens zo belangrijk. Door een goede inrichting en vormgeving van de leefomgeving en door strenge milieueisen reduceren we de risico's op ziekte en besmetting en vermijden we ongezondheid. Doe mee aan de 13e editie van de Eo Wijersprijsvraag en geef vorm aan een verkwikkende regio met gezonde en gelukkige bewoners!

Gezondheid is geen nieuw thema. Het ministerie van Volksgezondheid was dé aanjager van de Woningwet van 1901. Hygiëne, sanitair, schone lucht, voldoende daglicht en bewegingsruimte in woningen hebben sindsdien in belangrijke mate bijgedragen aan een relatief goede volksgezondheid. Maar niet voor iedereen en niet overal. De ongelijkheid is onacceptabel groot en onrechtvaardig.

Een houdbare toekomst waarin het goed leven is voor mens, plant en dier, bouwen we niet alleen door het najagen van economische groei. Niet alleen de welvaart moet op orde zijn, ook in het welzijn moet worden geïnvesteerd. Een gezonde leefomgeving, dat wil zeggen: een schoon milieu en een leefomgeving die bijdraagt aan een gezonde leefstijl, is één van de fundamentele aspecten van 'brede welvaart'.

Afgewogen ruimtelijke ingrepen zijn niet alleen gericht op het vermijden van ongezondheid, ze dragen ook bij aan een gezonde levensstijl, soms ook 'positieve gezondheid' genoemd. Er wordt veel ervaring opgedaan met inrichtingsmaatregelen ter bevordering van bewegen die gericht zijn op het tegengaan van obesitas en hart- en vaatziekten en ter bevordering van ontmoeting, gericht op mentale gezondheid. Ruimtelijke interventies op *regionale* schaal die gezondheid bevorderen, zijn daarentegen zeldzaam. Met deze prijsvraag wil de Eo Wijersstichting deze lacune vullen.

De regionale ontwerpopgave

Ontwikkel, in dialoog met regionale stakeholders, een regionale visie gericht op het vergroten van de algemene volksgezondheid, het 'bruto regionaal geluk' en het verkleinen van gezondheidsverschillen binnen een regio. Het gaat om ruimtelijke oplossingen die bijdragen aan een gezonde en gelukkige regio met de ambitie: in drie generaties zijn de gezondheidsachterstanden en verschillen in de regio weggewerkt en zijn de lucht, bodem en het water schoon.

De ontwerpvisie bestaat uit de volgende onderdelen:

- een vergezicht
- een ontwikkelstrategie (hoe komen we van hier naar daar)
- strategische ingrepen (cruciale stappen in deze ontwikkeling)
- enkele ooghoogtebeelden

Wie hebben we nodig?

- Ontwerpers en mensen die het goede leven in 2050 goed kunnen verbeelden
- Creatieve geesten. Ontwerpers en ruimtelijk denkers die verbanden kunnen leggen tussen op het eerste oog onvergelykbare grootheden zoals levensverwachting en leefomgeving, tussen fysiek en sociaal, tussen omgeving en gedrag, tussen schoonheid en verdienvermogen.
- Rekenaars en planeconomen die kunnen laten zien hoe we ook financieel werk met werk kunnen maken.
- Specialisten op diverse vakgebieden zoals ecologie, milieukunde, recreatie, bouwtechniek, lifestyle en gezondheidszorg.

Wat is het probleem en waarom is het urgent?

Onrechtvaardigheid. Het is uit een moreel oogpunt onacceptabel dat er gebieden – stadsdelen, streken en regio's – in ons land zijn waar de levensverwachting significant lager is dan elders. In Rotterdam-Zuid en in Heerlen-Noord leven mensen gemiddeld zeven jaar korter dan de doorsnee-Nederlander, in welvarende regio's in Overijssel en Zuid-Holland juist veel langer. In gebieden met een lage levensverwachting voelen de inwoners zich veel langer en veel vaker ongezond.

Milieufactoren. De oude ruimtelijke thema's die grote effecten hebben op de volksgezondheid (licht, lucht, ruimte, sanitair en hygiëne) zijn wel in de directe woon- en werkomgeving aangepakt, maar op regionale schaal nog onvoldoende. Uitstoot van schadelijke stoffen door de industrie, het verkeer en de landbouw hebben regionale effecten op de kwaliteit van de lucht, het oppervlaktewater en de biodiversiteit. Grote industriële clusters (Tata Steel, Rijnmond, Chemelot, Dupont e.d.) hebben regionale gezondheidseffecten. Medicijnresten vervuilen het oppervlaktewater en de intensieve veehouderij vergroot het risico op epidemieën van dierziektes (zoönosen zoals Q-koorts en Covid-19). De klimaatverandering vergroot (in potentie) die regionale effecten. Door bosbranden, overstromingen, verdroging en daardoor minder schoon water en door de komst van ziekteverwekkers die hier voorheen niet konden gedijen.

Geestelijke nood. De vraag naar geestelijke gezondheidszorg blijft toenemen: een gevolg van vereenzaming, stress door zorgen over de toekomst en hoge werkdruk en door gebrek aan vaste ankerpunten in een voortdurend veranderende omgeving.

Financierbaarheid. Reductie van de zorgvraag is noodzakelijk om te voorkomen dat het zorgaanbod niet meer te financieren is. Door demografische factoren (vergrijzing en migratie) zal de zorgvraag voorspelbaar toenemen. De marktwerking in de zorg heeft bovendien effect op de prijs en de beschikbaarheid van medicijnen en voorzieningen.

Toegankelijkheid. De fysieke bereikbaarheid van zorgaanbieders staat onder druk door een combinatie van verminderd openbaar vervoer en concentratie van het zorgaanbod in specifieke centra. Door de nadruk op marktwerking en efficiency stijgt het risico op faillissementen van regionale medische voorzieningen. Daarnaast maakt de verschalig van het verzekerde zorgaanbod (en de 'extramuralisering') specifieke zorg voor velen onbereikbaar. Het gebrek aan arbeidskrachten in de zorg vergroot deze problematiek.

Kijkrichtingen

De Eo Wijersprijsvraag zoekt naar *regionale* inrichtingsconcepten voor onze leefomgeving die optimaal bijdragen aan het fysieke, mentale en sociale welzijn van individuen die erin leven of werken. De focus ligt op humane gezondheid, al zullen gezonde ecosystemen daarvoor vaak de noodzakelijke voorwaarde zijnⁱⁱ. Het gaat zowel om preventie van ongezondheid (milieufactoren) als het stimuleren van een gezonde leefstijl. In een gezonde leefomgeving is aandacht voor bijvoorbeeld:

- Schone lucht, bodem en water
- Werkgelegenheid en deelname aan het maatschappelijke verkeer
- Ruimte voor spelen, sporten en recreëren
- Gezond voedsel
- Klimaatbestendigheid (o.a. hitte, water)
- Nature based bouwen
- De kracht van groen en natuur, biodiversiteit
- Mentaal welzijn
- Veilige omgeving, in sociaal en fysiek opzicht, inclusief het minimaliseren van het ontstaan en besmetting door zoönosen
- Ruimte voor ontmoeting en sociale cohesie
- Ontplooiingskansen

Regionale verschillen

We zien in de huidige praktijk dat het onderwerp van een gezonde leefomgeving voornamelijk als lokaal vraagstuk wordt benaderd met programma's op wijkniveau. Het RIVM wijst op blijvende *regionale* verschillen in gezondheid en levensverwachting. In de steden Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Arnhem en Groningen en de krimpregio's zoals Limburg, Groningen, Friesland en Drenthe is de levensverwachting lager dan elders. De belangrijkste verklarende factor daarvan is de sociaaleconomische status – werk en opleiding zijn aspecten die regionaal geadresseerd kunnen worden. Dit sluit aan bij het advies van de SER ([Gezond opgroeien, wonen en werken: Naar een structurele gezondheidsaanpak en bestrijding van sociaaleconomische gezondheidsverschillen](#)) met daarin opgenomen het advies: *Versterk gebiedsgerichte programma's en verleen urgentie aan de meest kwetsbare regio's en wijken om de gezondheid van mensen in deze gebieden te vergroten*. Wat zijn daarmee verschillende uitwerkingen van een gezonde regio voor de Randstad, de 'Bandstad' en de 'Landstad'?

Zijn de verschillen tussen de regio's groot, minstens zo groot zijn de gezondheidsverschillen *binnen* de verschillende regio's. De verklaring daarvoor ligt waarschijnlijk niet primair in milieufactoren, maar in armoede, gebrek aan werk en aan sociale contacten en aan perspectief op verbetering.

Welke lessen van de mooie regionale voorbeelden zoals het concept [Nationaal Park Stad](#), of van de [Blue Zones](#) als concept voor gebiedsontwikkeling en [Helend Landschap](#) in Brabant zijn de basis voor strategieën in andere regio's? Waar biedt de stapeling van regionale ontwikkelopgaven ons de mogelijkheid om ruimtelijke transformaties te starten die werkelijk bijdragen aan een verkwikkende leefomgeving voor iedereen?